

PROCESNÍ PRÁVA DÍTĚTE – PRÁVO BÝT SLYŠENO

MICHAELA HRUBÁ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Článek se věnuje problematice práva dítěte vyjádřit svůj názor a přání v řízeních, jež se jej dotýkají. Zpracovává téma z pohledu mezinárodních dokumentů – Úmluvy o právech dítěte, Evropské úmluvy o výkonu práv dětí a Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Dále je zohledněna úprava obsažená v nařízení ES 2201/2003, Brusel II., vnitrostátní právní úpravě i návrhy de lege ferenda.

Klíčová slova v rodném jazyce

Právo dítěte vyjádřit svůj názor, být slyšeno, Úmluva o právech dítěte, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, novela osř. zákonem č. 295/2008 Sb.

Abstract

This article deals with the problematic of the right of the child to express his opinion and wishes in the judicial proceedings, which are connected to the person of the child. The theme is view from the perspective of the international documents - the Convention on the Rights of the Child, the European Convention on the Exercise of Children's Rights, the European convention on Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. It contains the law of the EU, effective acts and the future intended legislation too.

Key words

Right of the child to express his opinion, the Convention on the Rights of the Child, the European Convention on the Exercise of Children's Rights, the European convention on Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption. amendment to the civil procedure act No. 295/2008 Col.

1. ÚVOD

Je velkým trendem nejenom evropským, ale i celosvětovým, upravovat a zakotvovat v právních normách nejruznější právní síly základní práva osob. K základním právům se připojují zrcadlové povinnosti dalších subjektů spolu s otázkou, jakým způsobem uznaná práva užívat, chránit je, domáhat se jich a bránit je před rušením.

Lze tak pozorovat, jak jsou ruku v ruce hmotněprávním právům a povinnostem zakotvována práva podřaditelná i pod právo procesní, jakým je např. právo na spravedlivý proces, které ve svých důsledcích vede až ke konkrétní úpravě procesních oprávnění a povinností.

Od počátku 20 století, zřetelně však od druhé poloviny či poslední čtvrtiny minulého století, je možno identifikovat cílevědomý tlak na úpravu nejenom základních práv dětí, ale i možností ochrany těchto práv a to i cestou soudní.¹

¹ Dítě má možnost domáhat se ochrany svých práv i mimo občanské právo procesní, např. v rámci sociálně právní ochrany dítěte. Tato problematika však již přesahuje rámec tohoto příspěvku a nebude v něm zohledněna.

Nejvýznamnějším právem, které může nezletilé dítě použít vůči soudu a před ním, je právo být slyšeno, vyjádřit svůj názor a s ním spojená další práva, kterými se bude zabíráno níže, dále je také dítěti za určitých okolností přiznána procesní způsobilost i pro řízení před Ústavním soudem.² Dítě tak již není pouze objektem, o kterém se jedná, ale stává se aktivním subjektem, dostává se mu příležitosti vyjádřit svůj názor, získávat informace potřebné ke kvalifikovanému vytvoření jeho názoru, ale především se ukotvuje právo, aby byl v rámci rozhodování o dítěti brán náležitý zřetel na jeho přání a názory. To vše zamožřejm s ohledem na nejlepší zájem dítěte³, jako nejvyšší imperativ aplikovatelný v každé věci týkající se dítěte.

Nejdůležitějšími prameny práva na mezinárodní úrovni, které upravují či se dotýkají práva dítěte vystupovat před soudem a projevit zde svůj názor, jsou:

1/ *Úmluva o právech dítěte*, která byla dne 20. 11. 1989 vyhlášena Valným shromážděním OSN v New Yorku, přičemž platnosti nabyla o necelý rok později dne 2. 9. 1990. ČR (resp. tehdy ČSFR) ji ratifikovala dne 7. 1. 1991 a byla publikována pod č. 104/1991 Sb. (dále v textu jen jako „ÚPD“)

2/ *Evropská úmluva o výkonu práv dětí* vyhlášená dne 25. 1. 1996 Radou Evropy ve Štrasburku. V platnost vstoupila od 1. 7. 2000 a ČR ji ratifikovala 7. 3. 2001. Byla uveřejněna ve sbírce pod č. 54/2001 Sb. (dále v textu jen jako „EÚVPD“)

3/ *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení* byla přijata dne 29. 5. 1993 Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého v Haagu a platná je od 1. 5. 1995. Počínaje 1. 6. 2000 je závazná i pro ČR a ve sbírce zákonů byla publikována pod č. 43/2000 Sb. (dále v textu jen jako „ÚODSMO“)

Specifickou pozici mezi mezinárodními úmluvami má komunitární právo. Právo dítěte vyjádřit svůj názor, resp. přímo povinnost soudu tento názor si zajistit a zjistit je obsažena v ustanoveních *nařízení ES č. 2201/2003*, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000. (dále v textu jen jako „nařízení Brusel II.“)

2. PROCESNÍ PRÁVA DÍTĚTE VYPLÝVAJÍCÍ Z MEZINÁRODNÍCH DOKUMENTŮ

Výše vyjmenované mezinárodní dokumenty se shodují ve skutečnosti, že dítě má právo vyjádřit svůj názor v rámci řízení, která se ho týkají a ve kterých jsou řešeny okolnosti ovlivňující jeho status. S právem být slyšeno úzce souvisí právo dítěte získat potřebné informace k vytvoření tohoto názoru na věc a řízení.

Úmluvou, o které lze říci, že se specializuje na procesní práva dítěte, je EÚVPD. Na prvním místě ve výčtu práv dítěte v řízeních uvádí právo dítěte na informace a vyjádření svého názoru v řízení. Dítě má tedy právo zúčastnit se všech řízení, která se ho týkají⁴, a právo k těmto

² Viz III ÚS 125/1998.

³ Srovnej čl. 3 ÚPD: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

⁴ Čl. 1 odst. 3. EÚVPD: „Pro účely této úmluvy výraz soudní řízení, které se týká dítěte, znamená řízení v rodinných věcech, zejména pak to, v němž jde o výkon rodičovské zodpovědnosti, o otázky pobytu a práva styku s dítětem.“

řízení a v rámci nich získat potřebné informace a sdělit svoje stanovisko k věci v řízení projednávaném (srovnej čl. 9 odst. 2 ÚPD).

Státy se pak podle č. 12 ÚPD zavazují umožnit dítěti svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, které se ho týkají, přičemž projevenému názoru bude věnována patřičná pozornost. Výše uvedená práva jsou však vždy podmíněna vyspělostí dítěte nejen tělesnou, ale především psychickou, morální a volní, dále jeho schopností své názory formulovat. Kritéria pro posouzení stupně vývoje dítěte s ohledem na jeho aktivní účast v soudním řízení ponechává EÚVPD na bližší ustanovení vnitrostátní právní úpravě.⁵ Totéž platí i o interpretaci názorů a stanovisek dítěte.

Je nezbytné, aby dítě než je mu dána možnost se vyjádřit k projednávané věci, mělo dostatečné množství informací a tyto mu byly poskytnuty v podobě, hloubce a formě odpovídající jeho věku a stupni vyzrálosti. Měla by mu být také poskytnuta porada a vysvětleny důsledky jeho rozhodnutí. Otázkou však zůstává, kdo má být subjektem, který dítěti informace podá. Dítě se totiž bude vyjadřovat svůj názor v pro něj velice citlivé záležitosti, kdy má například rozhodnout o preferenci své mezi rodiči. Osoba, jež tedy bude mít poskytnout dítěti informace či konzultaci, by tak měla mít dostatečnou kvalifikaci v oblasti psychologie či pedagogiky a měla by být nestranná, aby nedošlo k možná i nechtěné manipulaci s dítětem.

Dítěti je dle dikce EÚVPD dále přiznáváno právo na určení zvláštního zástupce, který by ho zastupoval v soudním řízení, pokud by jeho rodiče nebo jiné osoby mající rodičovskou zodpovědnost tuto funkci vykonávat nemohli z důvodu konfliktu zájmů.⁶ Toto právo však může být vnitrostátní úpravou omezeno na určitý okruh dětí, které mají podle vnitrostátních předpisů dostatečnou mentální kapacitu, aby chápaly situaci (srovnej čl. 4 EÚVPD). Možnost přidělit dítěti zvláštního zástupce je také limitována tím, zda mu nebyl přidělen zástupce z moci úřední podle čl. 9 EÚVPD.⁷ Odst. 2. zmíněného článku umožňuje dítěti stanovit i jiného zástupce, advokáta, o kterého má dítěte právo požádat i v jiných situacích než je střet zájmů. Úlohu všech zástupců vymezuje čl. 10 EÚVPD.⁸

⁵ Čl. 3 EÚVPD: „Právo na informace a na vyjádření názoru v řízení

Dítě, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci, bude mít v soudním řízení, které se jej týká, zaručena následující práva nebo bude mít možnost se těchto práv domáhat:

- a) dostávat příslušné informace,
- b) být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor,
- c) být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoli rozhodnutí.“

⁶ Srovnej Bayerová, M. Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Právo a rodina, 2002, č. 12, s. 17.

⁷ Srovnej Novotná, V. Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Právo a rodina, 2000, č. 8, s. 11.

⁸ Čl. 10 EÚVPD: „1. V soudním řízení, které se týká dítěte, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, je zástupce povinen:

- a) poskytovat dítěti příslušné informace, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě dostatečně chápe situaci;
- b) objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě i dostatečně chápe situaci, důsledky toho, když by jeho názoru bylo vyhověno a možné důsledky jakéhokoli jednání učiněného zástupcem;
- c) zjišťovat názory dítěte a zprostředkovat je soudnímu orgánu.

Velice specifickou povahu má zjišťování stanoviska dítěte v otázce jeho osvojení, resp. získání jeho souhlasu s osvojením sebe sama. Touto problematikou se zabývá ÚODSMO. Souhlas dítěte s osvojením musí být dítětem dán dobrovolně, v požadované kvalifikované formě a písemně nebo písemně zaznamenán. Dítě může souhlas udělit po obdržení nutných informací o tom, jaké důsledky osvojení má a co pro dítě bude znamenat. Souhlas nesmí být podmíněn žádným finančním či jiným ziskem ani náhradami. (srovnej čl. 4 ÚODSMO)

3. PRÁVO DÍTĚTE VYJÁDŘIT SVŮJ NÁZOR DLE NAŘÍZENÍ BRUSEL II. BIS

Možnost dítěte vyjádřit svá přání a názor v řízení, jež se jej týká, je ustanoveními nařízení Brusel II. bis velmi zdůrazněno. Povinnost vyslechnout dítě v každém řízení, jež se jej týká, se stává jednou z hlavních zásad nařízení. Jako každé pravidlo i zde je zakotvena výjimka, která by měla být vykládána restriktivně, tedy že dítě nemusí být vyslechnuto, pokud by byl výsledek považován za nevhodný s přihlédnutím k věku a stupni vyspělosti dítěte. O naplnění této podmínky bude rozhodovat soud před přikročením k samotnému výsledku dítěte.

Nařízení nezasahuje do vnitrostátních postupů, jakými je výsledek prováděn, v každém případě by tato procedura měla odpovídat individualitě dítěte. Stejným principem ve spojení s potřebnou odborností a opatrností by se měl řídit i výklad a hodnocení názorů dětí.

Není jím ani stanoveno konkrétní určení konkrétní osoby či prostředí, kde by měl být výsledek proveden, avšak dle Praktické příručky pro používání nového nařízení Brusel II by mělo slyšení dítěte proběhnout v důvěrné atmosféře, která by dítěti pomohla svobodně a bez ostychu či strachu projevit svůj názor a přání.⁹

Zmíněná příručka dále klade důraz na odpovídající kvalifikaci pracovníka provádějícího výsledek, ať již je to soudce či sociální pracovník. Je nutné, aby tato osoba byla schopna odfiltrovat z výpovědi dítěte výsledek možného nátlaku či ovlivňování a na druhou stranu mu pomohla se vyrovnat s odpovědností plynoucí z vyjádření názoru a možnému vyhovění tomuto názoru.

4. PROCESNÍ PRÁVA DÍTĚTE DLE VNITROSTÁTNÍ ÚPRAVY

Ve vnitrostátním právu ČR nalezneme základní úpravu práv v procesní rovině v hlavě paté usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod ve znění pozdějších předpisů, kde je zakotveno právo na soudní a jinou právní ochranu. Z tohoto ustanovení vyplývají další práva, která již konkrétně upravuje zákon. Právo dítěte na vyjádření svého názoru nalezneme v § 31 odst. 3¹⁰ zákona č. 94/1964 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále v textu jen jako „zor“), § 8 zákona č. 359/1999 Sb., o siciálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (v textu dále jen jako „zospod“) a také v §

2. Smluvní strany zváží možnost rozšířit ustanovení odstavce 1 na osoby mající rodičovskou zodpovědnost.“

⁹ Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II. Znění aktualizované k 1. červnu 2005. Str. 41 – 42. Přístupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_vdm_cs.pdf.

¹⁰ Srovnej § 31 odst. 3 zákona č. 94/1964 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů: „Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.“

100 odst. 4¹¹ zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. (dále v textu jen jako „osř“)

§ 31 odst. 4 zor koresponduje především s výše uvedeným čl. 12 ÚPD a dává dítěti právo obdržet potřebné informace a možnost se svobodně vyjařovat o záležitostech se vztahem k jeho osobě v rodině, vůči svým rodičům, i před orgány státu – soudními i správními. Neurčité zůstává, jakou relevanci a jaký vliv na konečné rozhodnutí ať rodičů či vyjmenovaných orgánů států bude mít názor dítěte. Pro rozhodování rodičů nestanovuje zákon žádné určení tohoto poměru.¹²

Konkrétnější je znění § 8 odst. 2 a 3 zospod, která stanovují nejenom možnost dítěte vyjádřit svůj názor při projednávání všech záležitostí, které se ho týkají, a to i bez přítomnosti rodičů (osob zodpovědných za jeho výchovu), ale také právo dítěte na informace o všech závažných věcech týkající se jeho osoby. Projeveným názorům dítěte věnuje orgán sociálně - právní ochrany dětí náležitou pozornost s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost, při své činnosti pak bere v úvahu přání a pocity dítěte tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychologického vývoje.

Zde se vychází z čl. 10 EÚVPD, která určuje úlohu zástupců dítěte (orgán sociálně – právní ochrany dětí je pro účely soudních řízení týkajících se dítěte v drtivé většině případů stanovován dítěti zástupcem – kolizním opatrovníkem). Zástupce je povinen, pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte poskytovat dítěti informace, zjišťovat jeho názor a zprostředkovat jej soudu, ale také „objasňovat dítěti, pokud se podle vnitrostátního práva má zato, že dítě dostatečně chápe situaci, důsledky toho, když by jeho názoru bylo vyhověno a možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem.“

§ 100 osř upravuje obecné otázky průběhu řízení před soudem, přičemž se věnuje i specifikům řízení, jejichž účastníkem je nezletilé dítě. Do tohoto ustanovení, výrazně zasáhla novela osř provedená zákonem č. 295/2008 Sb., která nabyla účinnosti 1. 10. 2008. Uvedeným zákonem byl vložen odstavec třetí, který upravuje mimosoudní možnost vyřešení sporů prostřednictvím smířčího či mediačního jednání. Z hlediska tohoto tématu je však důležitý odstavec 4., jenž mění předchozí úpravu zjišťování názoru dítěte.

Ponechává se v nezměněném znění věta první, dle níž má soud postupovat tak, aby byl zjištěn názor ve věci toho dítěte, které je schopno svůj názor formulovat. K posunu však dochází ve způsobu jakým má soud dospět ke zjištění o názoru dítěte. Dle předešlé úpravy měl v této otázce velký význam zástupce dítěte nebo příslušný orgán sociálně – právní ochrany dětí, jehož prostřednictvím se měl názor dítěte zjišťovat.¹³ Nyní je pro soudce prioritní vyslechnout dítě osobně, pouze ve výjimečných případech je možné využít třetí osoby, např. zmíněného zástupce, znaleckého posudku či orgánu sociálně – právní ochrany dětí. Z odborných kruhů se

¹¹ Viz pozn. pod čarou č. 13.

¹² Blíže viz Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck. 2005. Str. 112 a násl. ISBN 80 – 7179 – 912 – 2.

¹³ § 100 odst. 3 před novelou zákonem č. 295/2008 Sb.:

„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí buď prostřednictvím jeho zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, anebo výsledkem dítěte; výslech lze provést i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“

však začínají ozývat hlasy zpochybňující kompetentnost soudců k takovým výsledkům nezletilých. Je navrhováno, aby bylo dítě vyslechnuto psychologem za přítomnosti soudce, popřípadě aby bylo do profesního vzdělávání opatrovnických soudců zahrnuto více speciálních školení z oblasti psychologie dítěte a způsobů jeho efektivního a citlivého výslechu.

K původnímu znění uvedeného ustanovení existuje judikatura především Ústavního soudu. V řešených případech bylo většinou namítáno porušení práva dítěte na vyjádření svého názoru před soudem, který však byl dle rozhodnutí soudu prezentován jiným způsobem ku příkladu znaleckým posudkem¹⁴ či nerespektování názoru dítěte soudem při jeho rozhodovací činnosti¹⁵. Dle současné dikce sledovaných ustanovení by se obdobné námitky měly stát ještě řidšími.

Uvedená právní úprava ponechává na úvaze soudu, jakým právně relevantním způsobem, s ohledem zejména na osobnost dítěte a okolnosti případu, stanovisko dítěte zjistí (srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 495/01). Jako odraz negativních zkušeností z praxe byla do zákona vložena možnost vyslechnout dítě bez přítomnosti třetích osob, a to za situace, kdy by bylo možno očekávat, že by bylo dítě jejich přítomností ovlivněno a nevyjádřilo by svůj svobodný názor. Je námětem k diskuzi, zda možnost vyslechnout dítě i bez přítomnosti kohokoli dalšího (rodičů i jejich právních zástupců) není porušením jejich práva na spravedlivý proces, jelikož nebudou mít možnost „kontrolovat“ průběh a formu výslechu dítěte a postup soudce, na řečené skutečnosti budou moci reagovat až ex post, jelikož jim bude přečten protokol. I případné doplňující dotazy budou moci býti zodpovězeny až po samotném výslechu dítěte, často za velmi dlouhou dobu.

Formulace o relevanci názoru dítěte pro rozhodování soudu zůstala ve stejném znění, soud tak k němu má přihlížet s tím, že jej posuzuje s ohledem na věk a rozumovou vyspělost dítěte.¹⁶ Je pouze na uvážení orgánu provádějící výslech, jakým způsobem získané informace vyhodnotí a určí jim váhu při posuzování v kontextu dalších důkazů. Rozhodující osoba by vždy měla mít na paměti, že dítě je osobností, která se dosud vyvíjí a ve svém vývoji je lehce zranitelná, ovlivnitelná a manipulovatelná. Ve chvíli, kdy se názor dítěte dostane do kontrastu k zájmům dítěte vyjádřeným například znaleckým posudkem či zprávou kolizního

¹⁴ Např. II ÚS 717/02: „Uvedená právní úprava (§ 31 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině ve znění pozdějších předpisů; pozn. autora) ponechává na úvaze soudu, jakým právně relevantním způsobem, s ohledem zejména na osobnost dítěte a okolnosti případu, stanovisko dítěte zjistí (srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 495/01).“

¹⁵ III ÚS 707/2004: „...i když právo nezletilého svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají, je jeho nepopíratelným právem umožňujícím, byť jen do určité míry, vyrovnat nerovné postavení např. ve vztahu k jeho rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi, přesto konečné hodnocení (posouzení) zájmů nezletilého přísluší dospělým, resp. v projednávané věci obecným soudům, které musí korigovat představy i názory nezletilého o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné a co nikoli. Obecné soudy ve smyslu ustanovení § 100 odst. 3 občanského soudního řádu tedy vyslechnou nezletilého, ale k názoru nezletilého přihlíží právě s ohledem na věk, rozumovou a citovou vyspělost nezletilého.“

¹⁶ § 100 odst. 4 po novele zákonem 295/2008 Sb (odlišná ustanovení jsou rozlišena kurzívou)

„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“

opatrovníka, je rozhodnutí, na kterou stranu se přiklonit, velmi obtížné, je nutné neopomenout také věrohodnost výpovědi dítěte.¹⁷

Doposud není žádným právním předpisem závazně upravena věková hranice, od které by pro soud bylo povinností zjišťovat názor dítěte, a záleží tak pouze na vůli konkrétního soudce. V praxi soudů se ustálila hranice dvanácti let, kdy jsou děti poměrně běžně vyslýchány před soudem. Dle osobního uvážení soudce někdy dochází ke zjišťování názoru dětí starších deseti let, bývá však záležitostí velice řídkou, aby před soud předstoupilo dítě mladšího školního věku. Dochází tak k nebezpečnému předpokladu, že děti do 10 let nemohou být psychicky vyspělejší než je jejich fyzický věk, i když jsou již v tomto relativně nízkém věku schopny se vyjádřit kvalitativně srovnatelně s dětmi daleko staršími, neměla by tak být přehlížena důležitost principu individuálního posouzení v každém jednotlivém případě.

5. BUDOUCÍ ÚPRAVA DLE NÁVRHU NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU 18

Navrhovaný text plně odpovídá mezinárodním závazkům plynoucím pro ČR z výše uvedených úmluv. Konkrétní úpravu můžeme nalézt v § 750 a 758, dále je zjišťování názoru dítěte upraveno ve specifické otázce souhlasu dítěte s jeho osvojením dle ust. § 690 až 692.

Je zdůrazňována povinnost soudu ještě před jeho rozhodnutím poskytnout dítěti náležité informace, aby si dítě mohlo názor na věc vytvořit a poté je sdělit soudu. Soud bude výrokům dítěte věnovat patřičnou pozornost. Je určena pevná hranice dvanácti let, kdy se vždy má za to, že dítě, které dosáhne tohoto věku, je schopno informace o řízení a záležitostech, o nich se rozhoduje, přijmout a svůj názor náležitě sdělit. Do té doby by měl soud individuálně posuzovat každé dítě, zda je schopno dostát výše vypočítaným podmínkám. Pokud soud dospěje k názoru, že dítě není dostatečně zralé pro vytvoření a sdělení svého názoru k projednávané věci, vyslechne soud takovou osobu, která je schopna hájit zájmy dítěte a zároveň její osobní zájmy nejsou v kolizi s těmi dítěte.¹⁹

Obdobně návrh občanského zákoníku upravuje i soukromé vztahy v rodině, resp. každodenní rozhodování rodičů o záležitostech dítěte. Rodičovská zodpovědnost je dána rodičům dítěte, přičemž ti ji mají vykonávat se zřetelem k zájmům dítěte. Pokud budou rodiče rozhodovat v záležitosti dotýkající se zájmů dítěte, mají mu sdělit všechny potřebné informace, aby si mohlo vytvořit názor na věc a rodičům jej sdělit. Je zde tak jasně zřetelná paralela k

¹⁷ Srovnej Sborník stanovisek Veřejného ochránce práv č. 2. Oddíl IX. Právo dítěte být účastníkem řízení – relevance názoru dítěte. Přístupné z: www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/index.php&doc=864.

¹⁸ Dle znění návrhu přístupného z www.justice.cz ke dni 8. 11. 2008.

¹⁹ Srovnej § 750 navrhovaného občanského zákoníku:

„§ 750 (1) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit.

(2) Není-li podle zjištění soudu dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud bude informovat a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit, s tím, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má vždy za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.

rozhodování soudu. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a názor dítěte berou při rozhodování v úvahu.²⁰

Návrh nového občanského zákoníku stanovuje speciální povahu vyjádření názoru dítěte týkající osvojení jeho osoby a to v § 689 a násl. Je výslovně zakotveno, že o osvojení nemůže být rozhodnuto bez osobního souhlasu dítěte, a to za podmínky, že dítěti je více než dvanáct let a je mimo jakoukoli pochybnost, že by takový postup byl v zásadním rozporu s nejlepšími zájmy dítěte nebo že dítě není schopno posoudit důsledky osvojení. Souhlasu však vždy předchází řádné poučení dítěte ze strany soudu o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením.

Souhlas je ale požadován i tehdy, když dítě nedosáhlo dvanácti let, udělí ho však soudem pověřená osoba opatrovníka – orgán sociálně – právní ochrany dětí. Soud má možnost vyslechnout i dítě mladší než požadovaného věku, jeho vyjádření ale vezme v potaz s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje.²¹

6. ZÁVĚR

Právo dítěte získat informace o záležitostech, jež se ho týkají, vytvořit si na jejich základě názor a tento svobodně projevit je jedním z nejdůležitějších nástrojů realizace práv dětí. Dítě přestává být pasivním objektem rozhodování ostatních o jeho osobě, ale jeho postavení je alespoň částečně vyrovnáno s postavením osob plně způsobilých k právním úkonům (tedy i s plnou procesní způsobilostí). Možnost projevit svůj názor s sebou ale nese i odpovědnost dítěte za vyhovění jeho názoru. Dítěti by se tak mělo dostat nejenom neomezeného práva vyjadřovat se, ale také porady a konzultace odpovědné osoby (ať rodiče, sociálního pracovníka, soudce či pedagoga a psychologa), kdy by mu byly vysvětleny důsledky vyhovění, ale i nevyhovění jeho názoru tak, aby dítě nedošlo k citové či psychické újmě v důsledku přímého nerespektování jeho přání a tím poškození jeho sebevědomí jako osobnosti. Dítě by si mělo být vědomo důsledků projevení svého názoru bez toho, aby cítilo vinu za fakt, že něco si přeje víc.

Je neměnným postulátem, že ve všech činnostech týkajících se dítěte by mělo být postupováno se zřetelem k nejlepšímu zájmu dítěte. Tato skutečnost platí v plné síle v oblasti práva dítěte být slyšeno před soudem. Vždy však záleží na vůli jednotlivých zainteresovaných osob, jakým způsobem a do jaké míry budou výše uvedená práva reaspektována a realizována.

²⁰ Srovnej § 758 navrhovaného občanského zákoníku:

„§ 758 (1) Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče se zřetelem k zájmu dítěte.

(2) Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno sdělení náležitě přijmout nebo není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu.“

²¹ Srovnej § 691 navrhovaného občanského zákoníku:

„§ 691 (1) Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník; opatrovníkem soud jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu s nejlepšími zájmy dítěte.

(2) Je-li to možné, soud vyslechně i osvojované dítě a vezme jeho vyjádření v potaz s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje.“

Literatura:

- Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck. 2005. Str. 112 a násl. ISBN 80 – 7179 – 912 – 2.
- Sborník stanovisek Veřejného ochránce práv č. 2. Oddíl IX. Právo dítěte být účastníkem řízení – relevance názoru dítěte. Přístupné z: www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/index.php&doc=864 .
- Kristková, V.: Práva dítěte a procesní praxe českých soudů. Přístupné z: www.viaiuris.cz .
- Bayerová, M.: Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Právo a rodina, 2002, č. 12, s. 17.
- Novotná, V.: Evropská úmluva o výkonu práv dětí. Právo a rodina, 2000, č. 8, s. 11.
- Úmluva o právech dítěte ze dne 20. 11. 1989, Valné shromáždění OSN, New York, publikována pod č. 104/1991 Sb.
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí vyhlášená ze dne 25. 1. 1996, Rada Evropy, Štrasburk, publikována pod č. 54/2001 Sb.
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ze dne 29. 5. 1993, Haagská konference mezinárodního práva soukromého, Haag, publikována pod č.43/2000 Sb.
- nařízení ES č. 2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000.
- Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II. Znění aktualizované k 1. červnu 2005. Str. 41 – 42. Přístupné z: http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_vdm_cs.pdf .
- usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základní práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Kontaktní údaje na autora – email:

76807@mail.muni.cz